

SZEMLE.

Nemzetközi mozgalmak.

Tavalyi beszámolónk óta (XXII. évf. 145—50. l.) ez a mozgalom nem szünetelt, hanem mint az alább következő és lehetőleg rövidre fogott ismertető közleményekből kitetszik, fokozott erővel haladt előre. Sőt, ha eleve számba vesszük az e téren legjelentősebb eseményt, az immár 1914 szeptember havára véglegesen kitűzött nemzetközi hivatalos tanügyi értekezletet, méltán elmondhatjuk, hogy olyan fordulóponthoz jutottunk, mint amilyen a közoktatásügy terén már régóta nem volt és amely, ha a hozzáfűzött remények teljesülnek, a világkultúra részére valósággal új korszakot fog nyitni.

I. Nemzetközi tanügyi intézmények. Az utóbbi években a nemzetköziség az emberi tevékenység minden területén rohamosan terjed. Fokozott mértékben áll ez az úgynevezett «kulturinternacionalizmusról», ahol az ugyanazon a téren működő egyének a közös cél érdekében mind gyakrabban tömörülnek. Ezen hatalmas mozgalomnak jobb áttekintése, sikeresebb szervezkedése és tudatos fejlesztése érdekében Brüsszelben még 1908-ban egy *Office central des institutions internationales* nevű központi iroda alakult, mely immár két szakkongresszust tartott és a nemzetközi intézmények leltározása révén is kiváló szolgálatot végzett. 1909-ben jelent meg az *Office* kiadásában a nemzetközi életnek első évkönyve: *Annuaire de la vie internationale pour 1908—1909*, mely 1550 lapnyi terjedelemmel 300 nemzetközi intézményt sorol fel. Ennek folytatása- és kiegészítőjeként nemrég napvilágot látott a második évkönyv, mely már 2652 lapra nőtt, a nemzetközi intézmények száma pedig 510-re. Ezen a téren mint harmadik forrásmű a *L'Internationalisme scientifique* említendő P. H. Eijkman tollából. Ez a *Fondation pour l'Internationalisme* kiadásában 1911-ben jelent meg Hágában és a magyar kezdeményezésekről is elismeréssel emlékezik meg. Hogy a szélesebb rétegekben megnyilatkozó érdeklődésnek eleget tegyünk, a következőkben a legújabb *Annuaire* nyomán időrendben soroljuk fel a nemzetközi jellegű tanügyi intézményeket, amelyeknek lajstroma különösen a két utolsó évben mutat jelentős szaporodást. 1855: A keresztény ifjak egyesületeinek egyetemes szövetsége (*Alliance universelle des Unions chrétiennes des jeunes gens*). 1911-ben 8522 egyesületet foglalt magában 939,279 taggal; Magyarországot 31 egyesület és 1114 tag képviseli. 1886: A vasárnapi iskolák nemzetközi egyesülete (*The World's sunday-school Association*) Chautauquában. 1895:

A keresztény diákok egyetemes szövetsége (*Fédération universelle des étudiants chrétiens*); Svédországban alakult, székhelye ezidőszerint New-York. 1898: Diákok egyetemes szövetsége (*Fédération internationale des étudiants: Corda Fratres*) a már 1889-ben fennálló *Fédération universelle*-ből alakult és 1909 óta összeköttetésben áll az 1907-ben alapított *Association of cosmopolitan clubs* c. amerikai egyesülettel. 1898: A keresztény leányok világegyesülete (*The World's young women's christian Association*) London. 1900: A testnevelés állandó nemzetközi bizottsága (*Comité international permanent d'éducation physique*) Párisban. 1900: Kereskedelmi-oktatásügyi nemzetközi egyesület (*Société internationale pour le développement de l'enseignement commercial*), alapítva Párisban, székhelye ezidőszerint Trieszt. 30 országban 1650 tagja van, Magyarország 361 taggal Ausztria után (459 tag) második helyen áll. 1903: Gyermekek és fiatalok nemzetközi kicserélését közvetítő egyesület (*Société d'échange internationale des enfants et des jeunes gens*) Párisban. 1904: A rajztanítás nemzetközi szövetsége (*Fédération internationale de l'enseignement du dessin*) Bernben. 1905: A tanítóegyesületek nemzetközi irodája (*Bureau international des fédérations d'instituteurs*) Liégeben. 1910-ben 17 szövetség 408,000 taggal volt benne képviselve (Magyarország nem; a Középisk. Tanáregyesületi Közlöny épp a napokban [312. l.] terelte rá a figyelmet). 1908: A gyermek észszerű nevelésének nemzetközi ligája (*Ligue internationale pour l'éducation rationnelle de l'enfance*) Párisban. 1908: A matematikai oktatás nemzetközi bizottsága (*Commission internationale de l'Enseignement mathématique*) Genfben.* 1909: A háztartási oktatás nemzetközi hivatala (*Office international de l'enseignement ménager*) Freiburgban. 1909: Az erkölcsi nevelés nemzetközi bizottsága (*Commission internationale de l'éducation morale*) Londonban. 1910: Nemzetközi pedagógiai irodalmi központ (*Bureau international de documentation éducative*) Ostendében. 1910: A népszerűsítő oktatásügyi intézményeknek nemzetközi központja (*Office international des œuvres d'éducation populaire*) Brüsszelben. 1910: Nemzetközi katolikus pedagógiai szövetkezet (*Fédération internationale catholique et pédagogique*) Bochumban. 1910: A családi nevelésnek nemzetközi bizottsága (*Commission internationale de l'éducation familiale*) Brüsszelben. 1910: A népegyetemek nemzetközi szövetkezése (*Confédération internationale des universités populaires*) Brüsszelben. 1910: Nemzetközi intézet a testi nevelés ré-

* Az 1912 augusztusban Cambridgeban tartott kongresszusról szóló Jelentésben «*Publications du comité central par H. Fehr*» a 28. és 46. lapon szó esik Magyarországról is.

szére (*Institution internationale de l'éducation physique*) Brüsszelben. 1910: A középfokú oktatásügy szövetségeinek nemzetközi hivatala (*Bureau international des fédérations d'enseignement secondaire*);¹ a Brüsszelben tartott IV. kongresszus alkalmával alakult; titkára M. Wittmann ugyanott; Magyarország nincsen képviselve. 1910: Nemzetközi egyesület a felső műszaki oktatásügy tanulmányozása érdekében (*Association internationale pour l'étude des questions relatives à l'enseignement technique supérieur*) Brüsszelben. 1912: Reformiskolák nemzetközi irodája (*Bureau international des Ecoles nouvelles*), alap. dr. Ferrière Genfben. 1904: Az élő nyelvek nemzetközi kongresszusait előkészítő nk. iroda (*Bureau international des congrès internationaux de langues vivantes*) Párisban. 1913: Az erdei iskolák nemzetközi szövetsége (alakulóban).

II. Egyéb mozgalmak. *Nemzetköziség a főiskolai oktatás terén.* A régiebb kezdeményezések² ezen a téren is újabb hajtásokat érleltek. 1909-ben alakult meg a német-kínai főiskola Tsingtauban, 1912—13-ban kezdte meg működését Brüsszelben a nemzetközi gyermektanulmányi fakultás, XIII. Alfonz király pedig mostanában azzal foglalkozik, hogy Sevillában spanyol-amerikai egyetemet létesítsen. Megvalósulásához közeledik a Hágában felállítandó nemzetközi népjogi fakultás is, amelyhez máris számos kormány hozzájárult, úgy hogy a jogtudósoknak egy nemzetközi bizottsága az előkészítés részleteivel foglalkozik. Emellett állandóan napirenden van egy nemzetközi egyetem felállításának terve, amelyet a nemzetközi intézmények II. világkongresszusa (l. alább) is értékes tanulmányokkal gazdagított. A meglevő egyetemeken szaporodnak a külföldi hallgatók részére felállított *Comités de Patronage*-ok. A külföldiek részére rendelt berlini *Böttlinger Studienhaus* folytatja eredményes működését és a lille-i egyetem kezdeményezésére francia hallgatók részére még ebben az évben megnyitják Londonban az *Institut Français*-t. A spanyol, szentpétervári és florenci *Institut Français*-ról külön cikkeken emlékezik meg a «*Revue internationale de l'Enseignement*» (1913. évf. júl. 15.—aug. 15., I. köt. 146., 229., 239. l.).

A *főiskolai cseretanárok intézménye*, amelynek a kormányok különösen kedveznek, állandó örvendetes fejlődést mutat. Az amerikai Reportok és a Carnegie-alapítvány évkönyvei folyton szemmel

¹ A középiskolai oktatásügynek nemzetközi kongresszusairól az I. *Annuaire* a 933. l. f. emlékezik meg, a II. *Annuaire* az 1689. l. f.

² L. Henri La Fontaine: *Union Intellectuelle Internationale* (Bruxelles, 1894; page 334: *Unification des études universitaires*). Párisban ugyan csak már 1894-ben bizottságot küldtek ki egy «*Alliance Universitaire Internationale*» megalakítása érdekében.

tartják ezt a mozgalmat, amelynek személyi adataira is súlyt vetnek (lásd a legújabb *Report* 1. köt. 43—46. l. és *II. Year Book for 1912*, p. 40, 153). Legújabb adatok: A japán kormány meghívására időnként kiváló német tudósok fognak a tokiói egyetemen felolvasásokat tartani. Elsőnek Eucken Rudolf 1914 tavaszán. Az osztrák közoktatásügyi miniszternek a new-yorki Columbia-egyetemmel történt megállapodása értelmében onnan Fullerton tanár már az idei téli félévben előadásokat tart a bécsi, majd a gráci és innsbrucki egyetemeken. Mint osztrák cseretanár Schumpeter József szerepel, aki a gráci egyetemen a közgazdaság tanára. Végül utalunk arra, hogy ez az intézmény értékes irodalmi eredményeket is értelt, amennyiben a cseretanárok megfigyeléseiket és tapasztalataikat könyvalakban is kezdik kiadni. Ilyen pl. *G. Lanson: Trois mois d'Enseignement aux Etats-Unis. Notes et impressions d'un professeur français (Paris, 1912)*.

A középfokú oktatás terén a modern nyelvek tanításában alkalmazott külföldi jelöltek és aszisztensek ügyét behatóan vitatták meg az «Allgemeiner Deutscher Neuphilologenverband» 15. értekeztetén (m. Frankfurt, 1912 máj.).* Az előadó, Glauser mannheimi igazgató kérdőívek alapján állította össze a mozgalomnak mai nemzetközi helyzetét, rámutatott fejlődésére és a felmerült hiányokra, amelyekben nemzetközi megállapodásokkal lehetne legkönnyebben segíteni. Ugyanakkor dr. Fischmann, aki mint német csere-aszisztens Amerikában működött, 11 tételt terjesztett elő, amelyeket elfogadtak. Az intézmény fejlődését bizonyítja az is, hogy Franciaország kapcsolatot létesített Olaszországgal és megállapodások vannak készülöben Francia-, Spanyol-, Bajország és Hessen között. Tavaly Franciaországban 126 ilyen aszisztens működött, m. p. 57 angol (22 férfi, 35 nő) és 69 német (55 férfi, 14 nő).

A tanulók utazásai dolgában, mely egy felette kedvelt és méltányolt modern nevelési és oktatási eszközzé nőtte ki magát, egy figyelmet érdemlő jelenségről kell beszámolni. Vagy 500 londoni iskolásgyermeknek látogatása Párisban arra buzdította osztrák szomszédjainkat, hogy bécsi lapban (1912 dec. 24) felhívást tegyenek közzé Bécs és Budapest asszonyaihoz avégből, hogy ők valósítsák meg e két város között a tanuló ifjúságnak ilyen cserelátogatását. A terv természetesen a papiroson maradt, amit csak sajnálni lehet főleg az utóbbi időben tapasztalt kölcsönös közeledés továbbfűzése érdekében. Szerintünk ugyanis az ilyen szomszédos látogatásokat általános és nevelő oktató szempontból is nagyobb fontosság illeti meg, mint az

* Zeitschrift f. d. Realschulwesen (Wien, 1913. 9—12. l.).

ezerkilométeres utazásokat. Német részről a *gyermekcserének* egy új szinte kötelező fajtáját pendítették meg. Ez az «Ausland-Pflichtjahr für die deutsche und französische Jugend», mely hivatva lenne a két szomszéd nép között barátságosabb viszonyt teremteni, alighanem szintén frott malaszt marad.

A jogositások nemzetközi szabályozása. A jogositásoknak a gyakorlatban oly fontos problémája tekintetében is jelentős elvi haladásról számolhatunk be. A különböző iskolafajok szerint tagozott jogositást újabban Németországban az ú. n. egységes jogositás váltotta fel,¹ amelynek megvalósítása a legújabb középiskolai reformmal kapcsolatban nálunk is biztosítva látszik. Ennek a nemzetközi viszonylatban való további kiépítése érdekében én már évek előtt felvettem² a «nemzetközi jogositás» fogalmát, melynek két válfaját különböztettem meg; *a)* (nagyjában) azonos szervezetű, *b)* valamennyi középiskolára. Magam kezdetnek és a fokozatos fejlődés érdekében egyelőre beértem volna az elsővel; annál nagyobb volt a meglepetésem, amikor a november 14. lapokban a következő közleményre bukkantam:

«*A magyar érettségi a spanyol egyetemeken.* A vallás- és közoktatásügyi miniszter a budapesti spanyol konzulátus megkeresése folytán tudomására hozza az érdekelteknek, hogy a spanyol királyi közoktatásügyi és szépművészeti miniszter előterjesztésére San Sebastianban szeptember 20. kiadott királyi rendelet értelmében a nyilvánossági joggal felruházott magyarországi középiskolák érettségi bizonyítványával jelentkező ifjak vagy főiskolai hallgatók, amennyiben főiskolai tanulmányaik érdekében Spanyolország valamely egyetemén vagy fakultásán beiratkozni óhajtanának, ugyanazokat a jogokat élvezik, mint amelyek őket felsőbb tanulmányaik folytatása szempontjából Magyarországon megilletik, illetőleg államérvényes magyarországi érettségi bizonyítványuk a spanyol baccalaureatusi bizonyítvánnyal egyenlő értékűnek tekintendő. A magyar okmányok államérvényessége és a személyazonosság hiteles helyről igazolandó.»

Teljesen méltányolom ennek a kezdeményezésnek nagy elvi jelentőségét, jóllehet a gyakorlatban külön kihatása lenne annak, ha akár a német, akár a francia kormány bocsátana ki hasonló rendeletet, amire azonban a közeljövőben már csak azért sem számít-

¹ Poroszországban 1900-ban mondták ki a középiskola mindhárom típusa részére az egyenlő jogositást, amelyet azóta több más német állam is elfogadott.

² L'Enseignement international et ses conséquences juridiques internationales (Revue de l'Internationalisme, La Haye, 1907, 3. füzet, 18. l.) és Das internationale Unterrichtswesen und die internationale Berechtigung (Pädagogisches Archiv 1908, 16. l.).

hatunk, mért ezek a nemzetek ép a külföldieknek túlságos beözönlése ellen kénytelenek most védekezni, akikkel szemben már több helyen életbeléptették a numerus clausust.

A *nevelés- és oktatásügy tudományos terminológiája* szintén olyan terület, amely egységesítésre vagy legalább is rendezésre szorul. Hogy ezen a téren mind az iskolán belül, mind azon kívül milyen rendezetlen állapotok uralkodnak, azt csak két példával akarjuk szemléltetni. A nyelvtani műszavakat Franciaországban miniszteri rendelet állapítja meg; nálunk ahány iskola, ahány tanár, sőt ahány osztály, nyelv és tankönyv, annyiféle a terminológia. Ezek s hasonló visszasságok nem mai keletűek és elvéve történetek is kísérletek az elhárításukra. Ilyen az 1909-ben Sonnenschein E. A. tanár alapította *«Joint Committee on Grammatical Terminology»* Angliában. A rajztanítás részére alakult nemzetközi szövetség Londonban tartott kongresszusán szintén elhatározta, hogy hozzálát az e téren használatos műszavaknak egységes megállapításához. Már nem ilyen, de még mindig eléggé változatos a különböző iskolanemek elnevezése. A mi középiskolai tanárságunknak Ausztriában a *«Mittelschullehreramt»*, a Németbirodalomban *«höheres Lehramt»*, Poroszországban *«Oberlehreramt»*, Bajorországban *«humanistisches und technisches Lehramt»* felel meg.¹ A rendcsinálásnak szükségességét itt is régen belátták. John Eaton, az egykori Commissioner of Education már az 1876. évi filadelfiai nemzetközi oktatásügyi kongresszuson hangoztatta az egységes terminológiának fontosságát az összehasonlító tanügyi statisztika érdekében (l. az illető Jelentés 85. lapját). Csaknem hihetetlen, hogy ezen statisztikát illetőleg mindmáig még a főbb irányelvek tekintetében sem jutottak megállapodásra, amint azt t. k. az ezen cikkünkben ismertetett amerikai Reportok ép hazánkra nézve beigazolják. Az említett tényezők fontosságára utaltam magam is, amikor tárgyalásukat az 1900. évben Párisban megtartott főiskolai oktatás nemzetközi kongresszusa részére ajánlottam.² Napjainkban a belga Edward Peeters (Ostende) elevenítette fel az ügyet és igyekezett azt egy lépéssel előbbre vinni.³ Tárgyi alapon kísérli meg a külön-

¹ Lásd: Morsch *«Das höhere Lehramt in Deutschland und Österreich»* (1905) bevezetését.

² Ez a két tétel többekkel együtt megjelent a *Revue internationale de l'Enseignement* 1899 július 15. számában (73—75. l.) és az eredetiben így hangzik: *«Unification des principes servant de base à l'établissement des statistiques internationales de l'enseignement. Création des tables comparées internationales pour chaque branche de l'enseignement.*

³ *Unification des termes dans la désignation des divers degrés de l'enseignement* (*La Vie Internationale* Brüsszel, 1913, 16. füz., 175—79. l.)

böző iskolanemeknek osztályozását a közoktatás egyes fokozatain belül és nemzetközi elfogadásra ajánlja a következő osztályozási rendszert:

I. Az iskolázást megelőző kor: a) szeretetházak, b) kisdedovók, c) gyermekkertek, d) előkészítő tanfolyamok.

II. Népoktatás: a) népiskolák, b) felső népiskolák, c) előkészítő népiskolák, d) felnőttek elemi oktatása, e) külön elemi szaktanfolyamok.

III. Középső oktatás: a) alsófokú középiskolák, b) felsőfokú középiskolák, c) ipari középiskolák, d) egyetemi középiskolák, e) külön középiskolai tanfolyamok.

IV. Felső oktatás: a) általános egyetemek, b) kereskedelmi, ipari stb. főiskolák.

Alig hinném, hogy ez a rendszer, amelyet egyébiránt szerzőjük sem vall tökéletesnek, minden igényt kielégítene. Nagyjában talán elfogadható, bár két irányban kiegészítésre szorul. A szabadoktatási intézmények mellett hiányoznak még azok is, amelyek a tanerők kiképzésére szolgálnak és a négy főcsoportot egy-egy új alosztállyal toldanák meg.

Fajközi nevelés. Az emberfajoknak 1911-ben Londonban megtartott nemzetközi kongresszusa egy határozatot fogadott el, amelynek értelmében az államok közoktatásügyi hatóságainak figyelme felhívandó azokra a károokra, amelyek a faji előítéletekből a művelt emberiségre hárulnak, úgyszintén annak a szükségességére, hogy a diplomaták és gyarmatügyi tisztviselők képzésében ez a szempont az eddiginél külön mértékben és igazságosabb szellemben érvényesüljön. A kongresszusnak végrehajtóbizottsága szétküldötte ezeket a leveleket és hat tételben foglalta össze a fajközi pedagógiának jogos követeléseit (I. Néptanítók Lapja, 1913. okt. 23., 5. lap). Spiller főtítkárnak egy május 15. kiadott füzetben közli a beérkezett válaszokat, amelyek között mi sajnos nem szerepelünk, jóllehet az kitünő alkalom lett volna ország-világ előtt annak beigazolására, hogy nálunk nincsen fajgyűlölet — legalább a tantermekben nyoma sincs.

III. Kongresszusok és értekezletek. *A nemzetközi intézmények II. világkongresszusa.* A világon szétszórt nemzetközi intézmények, amelyeknek száma ma körülbelül 500-ra rúg, elsősorban 1910-ben Brüsszelben kongresszusra gyűltek össze, mely egyúttal megalakította ezeknek az intézményeknek a szövetségét (*Union*) és nemzetközi központi hivatalát (*Centre international*). Ezt a hivatalt a Carnegie-alapítvány az elmúlt évben 75,000 frankkal támogatta. Hivatalos közlönye a *La Vie Internationale* c. havi folyóirat, mely a maga nemében egyedül áll. A második ilyenmű kongresszust az idén tartották Brüsszel-Gentben június 15-től 18-ig. Ennek a két kongresszusnak

jelentőségét a következő külső adatok is bizonyítják: az elsőn résztvevett 137 nemzetközi egyesület és 13 kormány, a másodikon 169 nemzetközi egyesület és 22 kormány (Magyarország képviselve volt, Ausztria nem). Hogy az idei kongresszus mit végzett, azt kitünő összefoglalásban és áttekinthetően egy füzet¹ tárja elénk, mely a kongresszus után, alig egy hónapra a két kiváló főtitkár (La Fontaine, Otlet) tollából jelent meg. Abban is kivált ez a kongresszus a többiek közül, hogy tárgysorozata, mely csak két általános és hat részletkérdést ölelt fel, idejében és alaposan volt előkészítve és hogy *«le Congrès ne se composait que de personnes réellement préparées à ce qui était demandé d'elles»*. Az előadói jelentések, számszerint 80 és kb. 600 lapnyi terjedelemben, már előzőleg megjelentek, sőt szakok szerint összefoglaló feldolgozásban részesültek, azonkívül még 1913 január havában kiegészítő kérdőíveket bocsátottak ki, úgy hogy a szervező Office Central a napirend minden egyes pontjára vonatkozólag megokolt határozatokat terjeszthetett a kongresszus elé. A munkálatokat a következőkben foglalhatjuk össze. Előkészített három nemzetközi egyezményt, amelyek immár diplomáciai úton valósítandók meg és felölelik a nemzetközi társulatok jogi szervezetét, az egységek törvényszerű megállapítását és a kormányok részvételét az anyaggyűjtés szervezésében. Ezenkívül a kongresszus elvi megállapodásokat létesített a nemzetközi társulatok belső szervezetét és együttműködését illetőleg, megállapította azoknak jellegét és a további fejlődésnek és fejlesztésnek útjait és módjait. Külön is megvitatták a nemzetközi kongresszusoknak és kiállításoknak² az ügyét, a nyelvproblémát, a pacifizmusnak és internacionalizmusnak viszonyát stb. A kongresszus kilenc szakosztályra oszlott, amelyek közül az első — s ezt meglegégedéssel állapítjuk meg — a pedagógiai szakosztály, melyet imígy határoztak meg; *«Intérêts relatifs à la formation et à l'éducation de l'homme.»* Ezt követi az egészségügyi szakosztály. Az előadói jelentések sorában nagyszámmal vannak tudományos jellegűek és egyes tudományokkal foglalkozók. A nevelés és oktatás keretébe a következő négy tartozik: A zsenge korú gyermekek védelme G. Duforttól (66. sz.). Egy nemzetközi egyetem alapításának terve E. Corratól (29. sz.). Hogyan kellene egy nemzetközi egyetemet szervezni; a brüsseli Université Nouvelle előterjeszlése (78. sz.). Nemzetköziség az egyetemek között; a

¹ *Congrès Mondial des Associations Internationales. Compte-Rendu sommaire de la deuxième session.* (Publication No 56 de l'Office Central; Bruxelles, 1913, 58 pages.)

² A 27. számú Rapport címe: *Les Expositions Universelles et l'Internationalisme, par Maurice Gelléri.*

Conda Fratrés részéről előterjesztette L. Lochner (25. sz.). Különös jelentőség illeti meg azt a félévitalos tanácskozást, amely a kormányok képviselői és a *Bureau* elnöksége között folyt le (9., 37. l.) és amelyen a jövőre kiható fontos elvi határozatokat hoztak. A kormányokat fel fogják kérni, hogy egy-egy állandó delegátussal képviseltesék magukat az *Union*-ban és kongresszusaiban s hogy fennhatóságuk mellett szervezzenek nemzeti bizottságokat, amelyek állandó kapcsolatot tartanának fenn a központtal. Egy kritikai megjegyzésünk is lenne. A mértékegységek nemzetközi egységesítésénél (19—20. l.) a technikai tudományok, az ipár és a kereskedelem mellett «*Unification dans le domaine moral et social*» cím alatt a következőket olvassuk, amit csak a legnagyobb fenntartással fogadhatunk el: «Amennyiben hasznosnak mutatkozik, az erkölcsi és társadalmi téren ép úgy igyekezni kell az egységesítésre, mint a műszaki téren; áll ez főleg a szokások jogairól és a magaviselet szabályairól.» Ezt a dióhéjba szorított összefoglaló beszámolót nemsokára a kongresszusnak terjedelmes följelentése fogja követni, melyre eleve felhívjuk az ügy iránt érdeklődők figyelmét.

XX. nemzetközi békekongresszus Hágában (1913 aug. 18—23.) Ezekon a kongresszusokon a szorosabb értelemben vett békemozgalom mellett évek óta helyet talál a nevelés- és oktatásügy is, melynek külön bizottsága van. Minthogy itt nem szándékozom sajátos béképropagandát kifejténi, csupán ennek a bizottságnak a tevékenységére szorítkozom. Napirendre kerültek a külföldön örvedetesen fejlődő s kezdeményezésként nálunk is előforduló középiskolai és tanító- és tanítónőképzőbeli írásbeli pályázatok kitűzött béketételekről. Mindkét nembeli ifjúságnak nemzeti és nemzetközi szervezkedése a békeeszme érdekében. A francia Arnaud a pacifista tanításra szolgáló tanmenetet terjesztett elő; a német Wagner és a svájci dr. Zollinger egy nemzetközi nevelői tanács, illetőleg tanügyi középpont eszméjét bolygatták meg újra. Horace Thivet (Páris) a mozgósínházaknak erkölcsrontó és a katonai jellegű ifjúsági egyesületek káros hatása ellen foglalt állást és iskolai jutalmakul a békemozgalommal kapcsolatos művészeti képek kiosztását ajánlotta. A bizottság, amelynek munkálataiból a magyar delegátusok bőven kivették részüket, végül abban állapotodott meg, hogy a nemzetközi oktatásügy részére külön albizottságot szervez. (Bővebbet l. a Néptanítók Lapjának 1913. évi 37. számában megjelent «Világpedagógia» c. cikkben, amelynek személyi adatait a Nemzetközi Élet 10. száma [82—83. l.] megmásítva közli.)

Nemzetközi közoktatásügyi értekezlet Hágában. Tavalyi előzetes híradásunkat (1913. 150. és 370. l.) immár pozitív adatokkal egé-

szíthetjük ki.* A hollandus kormány az értekezletre szóló meghívókat még a nyáron szétküldte, az amerikai kormány azonkívül külön képviselőt, a «Bureau of Education» egyik kiváló nőtagját, megbízott azzal, hogy az európai államok közoktatásügyi hatóságait személyesen tájékoztassa a vállalkozásról s azokat igyekezzék az ügynek megnyerni. Az értekezlet napirendjét illetőleg eddig három állam (Egyesült-Államok, Hollandia, Franciaország) javaslatai fekszenek előttünk. Ezekből, valamint azokból, amelyeket a többi államok esetleg még beküldenek, fogják megállapítani a végleges tárgysorozatot. Az Egyesült-Államok 13, Németalföld 15 és Franciaország 8 tételt terjesztett elő, amelyek többszörösen fedik egymást. Nem hallgathatjuk el, hogy ezen tétélekben, melyek pedig magára az értekezletre elsőrendű fontosságúak, némileg csalódtunk. Úgy látjuk, hogy a tervezők nem vetettek számot azzal, hogy ez az értekezlet nem rendes értelemben vett tanügyi vagy nevelésügyi kongresszus, amelynek az a rendeltetése, hogy bármily fontos pedagógiai témákkal foglalkozzék, hanem egy merőben a tanügyi kormányok kiküldötteiből alakítandó testület, amelynek valódi hivatása csak az lehet, hogy valamennyi államot egyaránt érdeklő és ugyancsak a kormányok közreműködését feltételező kérdésekkel és javaslatokkal foglalkozzék. Igaz, hogy ilyenekben sincs hiány; pl. tanügyi és pedagógiai kiadványok kicserélése, nemzetközi tanár- és tanulócsere (háromszor), nemzetközi diákegyesületek (kétszer), egy nemzetközi nevelésügyi tanács szervezése, mely — mint tudjuk — egy félszázad óta ismételtelen felszínre került és amelyre immár amerikai részről akkora súlyt vetnek, hogy megalakítása szinte biztosra vehető. Ezzel szemben azonban jóval nagyobb számmal találunk olyan tétéleket, amelyeknek alapos megvitatására, hogy ne mondjuk megoldására, a szakemberek és specialisták talán mégis hivatottabbak a kormányképviselőknél, akik utóvégre nem lehetnek minden kérdésben szaktekintélyek. Azután meg az idegen nyelvek tanítását, a koedukációt, a polgári jogok tanítását, a szülői ház és az iskola viszonyát stb. nehéz, sőt lehetetlen lesz még a legegyszerűbb kormányrendeletekkel eldönteni vagy akár csak szabályozni. Ezért szerettük volna az utóbbi kategóriába tartozó kérdéseket inkább egy nemzetközi tanügyi kongresszus elé vinni, mely az értekezlet után ülhetne össze, bár jobb lett volna azt előzőleg megtartani. Ugyanezek az okok teszik kívánatosná, hogy magyar részről inkább az ú. n. nemzetközi oktatásügyre tartozó tétéleket terjesszenek elő, amelyekben nálunk nincs hiány. Hisz ezen a helyen nem kell titkolni azt, amit különben a külföld is elismer, hogy ezen

* Lásd még *Néptanítók Lapja* 1913. 40. sz.; *Minerva* 1913 nov. sz.; *Zeitschrift f. d. Realschulwesen* 1914 jan. sz.

a téren mi magyarok igen értékes, sőt részben úttörő munkásságot fejtettünk ki, amire nézve pusztán az Apponyi-féle 1909. évi miniszteri szaktanácskozáásra és Finácynak a Pedagógiai Társaságban elhangzott 1913. évi elnöki megnyilatkozására* kívánok utalni. De bármint alakuljanak is a dolgok, annyi bizonyos, hogy a küszöbön levő értékeztől sokat lehet és kell várnunk.

III. Nemzetközi középiskolai kongresszus. Ezt a kongresszust a belga középiskolai tanárok a genti világkiállítással kapcsolatban aug. 9—14-én ugyanott tartották. A felette érdekes és időszerű előadásoknak kivonatát a «*Bulletin mensuel de la Fédération de l'Enseignement moyen officiel de Belgique*» több száma folytatólagosan közli. A kongresszusra még visszatérünk, mihelyt a főjelentés rendelkezésre áll. Ugyanakkor tartotta meg évi közgyűlését a középiskolai szövetségek nemzetközi irodája is (*Bureau international de Fédérations de l'Enseignement secondaire public*).

Végül röviden utalunk a Budapesten megtartott VII. nemzetközi közgazdasági tanfolyamra (1913. aug. 11—30.) és X. kereskedelmi oktatásügyi nemzetközi kongresszusra (1913. aug. 31., szept. 5.), amelyek székesfővárosunkat tették egy időre a nemzetközi kultúra központjává. A kongresszusnak «Közleményei» (I. kötet) magyar, német és francia nyelvű szöveggel és 224 lap terjedelemben már megjelentek. Úgyisintén a közgazdasági tanfolyamon tartott előadások egy «Magyar közgazdaság és kultúra» című számos művészi képpel díszített vaskos kötetben, amelyet a tanfolyam és kongresszus szervezője dr. Schack Béla szerkesztett kiváló szakértelemmel.

IV. Irodalom. *Report of the Commissioner of Education for 1912.* I. kötet; XXVI+647. l., II. kötet: XVIII+669. l. (Washington, 1913).

Köztudomású, hogy az Egyesült-Államok washingtoni közoktatásügyi hivatala (*Bureau of Education*) évtizedek óta évenként két hatalmas kötetben számol be az újvilágnak közművelődési viszonyairól s emellett kiváló figyelemben részesíti a világ többi államainak közoktatásügyét is. Ezek az évkönyvek (*Report*), amelyeket a multban felváltva ezen a helyen és a Középiskolai Tanáregyesületi Közlönyben ismertettünk, W. T. Harris kormánybiztos alatt (1889—1906) érték el legnagyobb terjedelmüket, míg a mostani, P. P. Claxton, a terjedelmet csökkenteni, a tartalmat pedig az amerikai viszonyok ismertetésének javára igyekszik billenteni, de egyúttal lehetővé teszi gyors megjelenésüket is. Az előttünk fekvő két legújabb kötet

* Fináczy tételeit bő kivonatban ismertettem a bécsi *Zeitschrift f. d. Realschulwesen* 1913. évf.-ban, 390—93. l.

megemlékezik valamennyi világrésről és országról, még a balkáni államokról is (I. : 567—77), csupán Ausztriát és Magyarországot mellőzi. Az évről-évre ismétlődő és a népoktatásügy főbb adatait szemléltető táblázat kivételével (II. : 655—63), ugyanis Ausztriát egy szóval sem említi, Magyarországgal pedig hat sorban végez (I. : 624—25) meglehetősen pongyolán, mondván, hogy Pozsonyban (Presbourg) és «*De Breezen*»-ben két új egyetemet állítottak fel. Bármily bántónak is lássék ez a mellőzés (?), nem írhatom az amerikai Bureau róvására, amely méltán tarthat számat arra, hogy a fontosabb adatokat és újításokat maguk az illető országok hatóságai bocsássák rendelkezésére. Hogy ez a feltevésem helyt áll, bizonyítja az imént említett népoktatásügyi táblázat is, ahol Ausztriára részben 1906—7-ből, Magyarországra 1907—8-ból kelt adatokkal találkozunk, továbbá mindkét államból 4—4 rovatra egészen hiányoznak az adatok. Ezek a tanulók (fiúk-leányok) és a tanerők (tanítók, tanítónők) nemi megkülönböztetésére vonatkoznak, ami a többi államok népoktatásügyi statisztikájában csaknem kivétel nélkül megvan. Ebből a tanulmányos táblázatból kiderül az is, hogy Magyarország (1907—8) vagy két millióval kevesebbet költött népoktatásügyére, — mint Dánia 1911-ben. Nálunk ebből a lakosságra fejenként 0.91 dollár esik, Dániában 6.78 dollár. — A többi tartalomról célunknak megfelelően kiemeljük a nemzetközi részt, melyről az I. kötetben két helyen is szó esik. A 43—48. lapon inkább az amerikai viszonyokkal kapcsolatban főleg a tanárok és tanulók csereviszonyáról emlékeznek meg; a 617—35. lapon pedig általánosabb vonatkozásban és különösen a nemzetközi kongresszusokról. Nem titkoljuk, hogy ez utóbbi rész kissé sovány és a nemzetközi specialistát éppen nem elégíti ki. E tekintetben a régibb Reportok kissé elkényeztettek. Így, hogy egyebet ne említsünk, a már tavalyra tervezett és amerikai részről kezdeményezett hágai tanügyi értekezletnek nyomát sem találtuk és nélkülöztük a maga nemében páratlan és tárgyánál fogva is odavaló brüsseli nemzetközi *Annuaire*-nek az ismertetését. A tartalom többi felette érdekes és időszerű részeinek elemzése ezúttal feladatunkon kívül esik.

Charles W. Eliot: *Some roads towards Peace. A Report to the Trustees of the Carnegie Endowment.* (Washington, 1913, 88 lap). A Carnegie-alapítvány nevelésügyi szakosztálya megbízta a szerzőt, a Harvard-egyetem volt elnökét, egy a távolkeleti országokra irányuló tanulmányúttal. Ezen beszámoló tanúsága szerint a szerző nagy körültekintéssel végezte feladatát; a helyszínén szerzett tapasztalatok és megfigyelések alapján ismerteti Kínának elmaradt és Japánnak fejlett kultúráját, megbízónak pedig mindkét állam részére könyvtárak, kórházak és utazási ösztöndíjak létesítését ajánlja. Ismerve Japánnak

és az Egyesült-Államoknak nem mai keletű versengését, Eliot tanulmányának a kulturális cél mellett bizonyára megvan a politikai tendenciája is, amelyet mindkét oldalon számba fognak venni, még pedig annál inkább, mert a szerző több fejezetben szóvá teszi a kereskedelmi, közgazdasági és politikai viszonyokat is. Minket elsősorban ismeretterjesztő jellege érdekel és a világkultúrának az az áramlata, amely a Keletet a Nyugattal igyekszik összekapcsolni eme régi Goethei jóslat értelmében: «Orient und Okcident | Sind nicht mehr zu trennen.»

The Promotion of Peace. Compiled by Fannie Fern Andrews. (Washington, Government printing office 1913, 66 p.). Ez a füzet folytatása és kiegészítője ugyanazon szerzőnek a békenap megünneplésére «Peace Day» címmel írt és ezen a helyen (149. l.) ismertetett füzetének, mely egy év leforgása alatt 50,000 példányban kelt el. A közoktatásügyi kormánybiztos előszavában mondja, hogy ez az újabb füzet a békemozgalomban felmerült anyag- és adatbeli szükségletet van hivatva kielégíteni. Ehhez képest alkalmi cikkeket közöl előkelő írók (Buisson, Suttner, Karnebeck stb.) tollából; ismerteti a békemozgalomnak különböző intézményeit, a hágai konferenciákat és döntőbiróságot, felsorolja a választott bíróságok működését és a háborúk okozta költségeket stb. Majd több a békenapra és ünnepélyekre alkalmas költeményt mutat be és a világirodalomból merített jeles és rövid szemelvényeket. A mindenképpen ügyesen és kiváló gyakorlati érzékkel összeállított füzetkét egy könyvészeti rovat fejezi be, amelynek túlnyomóan angol művei között egy magyar eredetűvel is találkozunk, Apponyi Albert grófnak az Egyesült-Államokban és Kanadában tartott előadásaiival: *Lectures on the peace problem and on the constitutional growth of Hungary, delivered in the United States and Canada (Budapest, 1911., 67. p.).* Itt említjük, hogy az amerikai közoktatásügyi kormánybiztos P. P. Claxton az idei *Lake Mohouk Conference* alkalmával «Közoktatásügy és nemzetközi béke» címmel előadást tartott, amelyben különösen a földrajznak nagy jelentőségét fejtegette a népek kölcsönös megértése érdekében.

A *Minerva*, az osztendei tanügyi középpontnak hivatalos havi folyóirata 1912-ben 5. évfolyamába lépett és 324 lap terjedelemben jelent meg. Tartalmából, mely állandóan változatos és tárgyak és szerzők tekintetében kiváltképen nemzetközi, kiemeljük a következő cikkeket. Dr. Kaz szentpétervári szemorvostól az iskolák szemészeti ellenőrzése és a tantestületek (folytatásokban); Thirétől a braziliai nép- és középiskolák II. kongresszusa; a dán Jörgensentől az értelmi tehetségek formális nevelésének lehetősége; a soesti hollandus reformiskola Peeterstől; Goethe «Pädagogische Provinz»-je és az új iskolák Grundertől; a német Nationalschule Mattertől; a nőnevelés családi

és állami jelentősége a kínai Huang Chen-Ch k. a.-tól; matematikai kultúra a gyermekkertekben Paul Kiroultól; iskolák krízise Spanyolországban; a náäs-i szlőjdiskola ismertetése Simkovicztól; a kineamatográf alkalmazása a moszkvai városi népiskolákban Kiritchkotól; a tanulók önkormányzata Ausztriában, Koludska k. a.-nak a genfi Institut J.-J. Rousseauban készült tanulmánya; új angol reformiskola Morkshinban; a koncentráció rendszere Kiroultól; a munkaiskoláról, Sadoveano k. a.-nak a genfi Institutban előterjesztett dolgozata; egy új portugál iskola tervezete Pinto képviselőtől; biogenetika és munkaiskola, Grundertől; a jövő iskolája Amerikában; Keménytől a hágai békekongresszus tanügyi szakosztályának munkássága, az 1914. évi hágai tanügyi értekezlet programjának ismertetése stb. stb. Mindezzel távolról sem merítettük ki ennek a tartalmas folyóiratnak az anyagát, mert a nagyobb cikkek mellett minden füzetben akadunk eleven hírvotrara, a világ minden részéből folyóiratszemplére, könyvismertetésekre és külön színes mellékleten a «Bureau» tagjainak levelezésével. A Minerva következő (1914.) évfolyama megnövekedett terjedelemben (havonként 48 lapon) fog megjelenni, de előfizetési ára marad a régi: 6 frank.

Említsük még meg, hogy a nemzetközi mozgalomban a «Magyar Pædagogia» is meg van örökítve. A «Revue internationale de l'Enseignement» f. é. I. köt. 286—7. lapján a folyóiratszemplének rovatában ott találjuk a *M. P.* 1911. évfolyamának tartalmi kivonatát. Az *I. K.* jelzésből következtetve, alighanem ez volt Kont Ignác derék és buzgó tagtársunknak egyik utolsó írása.

★

Végére értünk szemlénknek, amelynek során mintegy röptében bekalandoztuk az egész világot. Beszámolónk kissé hosszúra nyúlt, jóllehet csak a lényegesebb jelenségekre és mozgalmakra szorítkoztunk. Hisz ha teljességre törekszünk, nem csupán valamennyi tanügyi folyóiratot kellett volna ebből a nézőpontból átböngészni, hanem a rokon területek időszaki sajtóját és irodalmát is, ami egy kötetre való eredményezett volna.* Tévedne azonban az, aki ezen külső jelenségekből és az anyag gazdagságából arra következtetne, hogy a nemzetközi közoktatásügy ma teljes virágzásának korát éli. É sorok írója inkább úgy látja, hogy ezek a világ minden részében és az oktatásügynek minden rétegében tapasztalható felbuzdulások, mint mennyi előkészület inkább a kezdetet jelentik s azért ő az igazi kifejlődést és alakulást csak ezután várja.

Kemény Ferenc.

* A szerzőnek mindezen kérdéseket összefoglalóan tárgyaló műve sajtó alatt van és még a hágai konferencia előtt fog megjelenni.